

LA INCIDÈNCIA DE LA PESTA SOBRE LA REVOLTA CATALANA DE 1640-1652

MARIMON i LLUCIÀ, M. Rita

RESUM: L'epidèmia de pesta negra que va tenir lloc entre els anys 1648 i 1654 a Catalunya, ha estat considerada l'epidèmia més terrible de la història moderna, només comparable a la de l'any 1318, quan, per primera vegada, la pesta negra penetrà a Europa. La vigència de la pesta a Catalunya cal sumar-la a la crisi generalitzada que, des de 1640, patia el país : guerra de secessió , desarticulació del sistema productiu i comercial, sequera, males collites, fam, ... factors als que s'ha d'afegir al setge de Barcelona per les tropes de Felip IV i la crisi política que aquest fet va provocar en les institucions catalanes: la divisió de la Diputació del General.

Paraules clau : pesta, fam, guerra, crisi generalitzada, crisi institucional.

RESUMEN: La epidemia de peste negra que tuvo lugar entre los años 1648 i 1654 en Cataluña ha sido considerada la epidemia más terrible de la historia moderna, solo comparable a la del año 1348, cuando por primera vez la peste negra penetró en Europa. La vigencia de la peste en Cataluña hay que sumarla a la crisis generalizada que desde 1640 padecía el país : guerra de secesión, desarticulación del sistema productivo y comercial , sequía, malas cosechas, hambre, ... factores a los que hay que añadir el sitio de Barcelona por las tropas de Felipe IV y la crisis política que este hecho provocó en las instituciones catalanas : la división de la Diputación del General.

Palabras clave: peste, hambre, guerra, crisis generalizada, crisis institucional.

CONTEXT HISTÒRIC

Des del començament de les hostilitats entre Catalunya i el rei d'Espanya l'any 1640, hi hagué conflicte entre els que romangueren sota l'obediència de Felip IV i els partidaris de la monarquia francesa, si bé els primers quasi desaparegueren a partir de la forta política repressiva del mariscal francès de La Motte¹. Però en la mesura que el conflicte avançava i degut a la política despòtica i repressiva dels francesos, començaren a haver-hi desercions entre els mateixos partidaris de França, desercions que es produïren en totes les classes socials i que es materialitzaren en l'aparició de dos bàndols irreconciliables: el dirigit pel governador Margarit i de Biure, partidari de mantenir-se fidel a França fins el final i el dirigit per Josep d'Ardena, cap de la cavalleria catalana, que tot i haver estat des del principi un dels més fidels col·laboradors del governador, va acabar sent partidari de tornar a l'obediència de Felip IV, motiu pel qual va patir una forta repressió per part del mateix Margarit.

Estudis de J. Vidal i Pla han demostrat que durant l'etapa de domini francès a Catalunya un important nombre de catalans hagueren de fugir del territori en

forma d'exili voluntari i es veieren obligats a abandonar-lo . En un primer grup hi trobem els que en el moment de la revolta ocupaven càrrecs en l'administració reial i virregnal . En el segon, els que per la seva posició social es mantingueren fidels al rei d'Espanya i es negaren acceptar càrrecs de les autoritats franceses i catalanes: també la quasi totalitat de l'alta noblesa i de les altes jerarquies eclesiàstiques , entre elles el bisbe de Barcelona, expulsat l'any 1642, per haver-se negat a prestar fidelitat al nou règim, el bisbe de Girona i el canonge i vicari general de Barcelona Galceran de Sentmenat . També un bon nombre de nobles i juristes, entre ells Berenguer d'Oms i Lluís de Peguera, seguiren el camí de l'exili i els seus béns foren confiscats i donats en recompensa a addictes a la causa francesa².

LA PESTA DE 1647-1654

L'onada de pesta de l'any 1647-1654 a Catalunya, ha estat considerada pels experts l'epidèmia més terrible de la història moderna, només comparable a la de 1348, any en què per primera vegada la pesta negra penetrà a Europa. Segons les tesis d'alguns dels nostres més eminents historiadors i demògrafs aquesta pesta de mitjans de l'edat moderna, va endarrerir l'evolució demogràfica de Catalunya en més de 50 anys. Jordi Nadal quantifica entre 58.000 i 60.000 les víctimes de pesta en el conjunt de Catalunya, unes 30.000 a Barcelona, més del 30% de la població. Antonio Domínguez Ortiz la qualifica com *la mayor catástrofe que se abatió sobre España en los tiempos modernos*³.

L'epidèmia s'havia introduït a Espanya per València l'any 1647, procedent amb tota probabilitat d'Argel, des d'on avançà ràpidament en dos fronts. Cap al sud: el mateix any 1647 va afectar Alacant, s'estengué en direcció sud cap Oriola, Múrcia i Lorca el 1648 i en direcció cap a la costa: Màlaga, Gibraltar, Cadis i Huelva el 1649. Pel nord el contagi avançà entre 1648-1652 cap a Catalunya i Aragó. El 1652 va arribar a Mallorca i d'allí va fer el salt cap a terres italianes⁴. Gràcies al sever cordó sanitari que s'establí a Sierra Morena tota la zona de la meseta castellana es lliurà de la pesta⁵.

L'EPIDÈMIA DE PESTA A CATALUNYA (1648-1652)

La pesta penetrà a Catalunya pel Montsià. El 10 de desembre de 1648 arribaren a Tortosa notícies que a Ulldecona hi estava fent estralls una malaltia molt contagiosa i que calia posar guàrdies als portals per evitar que entressin a la vila persones procedents d'aquella vila. Com que es considerà que no hi hauria prou veïns per a dur a terme la tasca de vigilància, el consistori sol·licità que el Capítol enviés cada dia un eclesiàstic a fer guàrdia al portal de la vila⁶. Entre el febrer i juliol de 1650 la pesta s'estengué cap el baix Ebre i la Ribera d'Ebre i ben aviat a Tarragona. Les mesures que s'adoptaren per a prevenir el contagi no evitaren que el gener de 1651 l'epidèmia fes la seva entrada a Barcelona.

L'EPIDÈMIA A BARCELONA (1651-1652)

La versió oficial sobre el contagi de la pesta a Barcelona coincideix plenament amb la que havia plasmat en el seu dietari Miquel Parets, un humil assaonador barceloní, un dels testimonis directes i més reveladors sobre l'epidèmia de pesta de l'època moderna⁷. El dietari de Miquel Parets és una de les fonts més properes al tema per haver-la l'autor viscut i haver-ne patit la mort de la seva muller i de tres dels seus quatre fills. Aquesta és la descripció que fa l'affligit pare i espòs del trist esdeveniment : *"Se'm mori la muller y un minyó que anava per los tretze anys y altre que (en) tenia onze y una minyoneta de un any que ma muller criava, que són quatre persones. Totes se'm moriren en manco de un mes. Y també ma mare y un minyó de quatre anys foren encontrats y van curar, y tots aqests morts y malats foren governats en ma casa"*⁸.

En el seu dietari Parets es fa ressò de la descoberta d'un brot de pesta a Barcelona el gener de 1651. Segons Parets la pesta hauria entrat a Catalunya a causa de les incursions que havia fet a València l'any 1650, Josep d'Ardena, governador de la cavalleria catalana, home molt vinculat, aleshores, al governador del Principat Josep Margarit i Biure, incursió que anà acompanyada de grans saquejos de diverses viles valencianes com Peníscola, Benicarló i Sant Mateu, on la pesta havia fet molts d'estralls i on encara els seus habitants no gosaven tornar. Josep d'Ardena i els seus soldats s'emportaren cap a Catalunya entre els bens saquejats, molta roba infectada⁹.

D'Ulldecona, la pesta passà a Tortosa i s'escampà ràpidament per la Ribera d'Ebre i el baix Ebre, passà a Tarragona i d'allí a Girona. Les mesures preventives que davant la possibilitat d'un contagi imminent s'estaven prenent a Barcelona des de mitjans del mes d'agost de 1650, no pogueren evitar que el 8 de gener de 1651 s'hagués de declarar oficialment l'existència a la ciutat de la terrible malaltia¹⁰. A darrers d'abril la pesta estava tan estesa a la ciutat que en paraules de Parets la ciutat *semblava cremar*¹¹.

El juliol de 1651, coincidint amb l'inici del setge de Barcelona per les tropes comandades pel marquès de Mortara i per Joan Josep d'Àustria, el juliol de 1651, la pesta donà una treva a la ciutat, cosa que Miquel Parets veié *"com una cosa miraculosa i prodigi molt gran que obrà Nostre Senyor a la ciutat de Barcelona... que en lo mes de juliol ...en lo mig de grans calors, volgué Nostre Sanyor remediar la pesta a Barcelona... la qual cosa donà major ànimo al que se n'eren anats lluny per tornar a defensar la pàtria... ço és, los que eren bons catalans"*¹².

Com que la majoria de barcelonins no van voler tornar a l'assetjada ciutat, les autoritats van amenaçar en desinsacular i prohibir que els absents gaudissin del oficis i beneficis de la ciutat a tots els que no tornessin abans de quinze dies, a partir del dia 26 d'agost d'aquell any 1651.

Si bé a mitjans d'aquest any la pesta minvà a Barcelona, cosa que els seus habitants celebraren amb moltes festes, tan religioses com profanes, l'epidèmia continuà fent estralls a diversos llocs del Principat. A principis del mes juliol

els dietaris recollien una notificació d'un tal Josep Brugas, paraire, en la qual comunica a les autoritats d'un brot de pesta a Vilafranca del Penedès que en pocs dies havia causat la mort d'unes 40 persones. Aquell mateix dia els consellers de la vila d'Igualada certifiquen l'aparició a Vilafranca del Penedès, de *lo mal contagiós*, notícia que diuen conèixer per informació facilitada per persones *dignes de fe*, principalment per una carta escrita per Josep Xammar, prevere de Vilafranca, dirigida al reverend Agustí Figueres, prevere de la vila d'Igualada en la qual l'informa que degut al contagi, ell i els altres preveres d'aquella vila, havien estat traslladats a una fortalesa dins els Botins, situada en la parròquia de Santa Fe, junt a la de la Granada. Xammar informava també, que els morts a Vilafranca en aquells moments eren *deu i altres no trobats*, i que tota la gent de Vilafranca estaven *per masies i barraques*¹³.

Després d'un nou agreujament durant la primavera de l'any 1652, a finals de juny, després de nou mesos d'estar assetjada per mar i terra, la situació a Barcelona tornava a ser gravíssima. Tant greu era, que el mes de juliol la ciutat es va veure obligada a demanar la plata de les esglésies *per la gran necessitat hi ha de diner que la ciutat vuy not pot abastar...* Malgrat que el capítol cardenalici ho havia denegat anteriorment, el dia 9 d'agost va accedir a la petició¹⁴.

EL SETGE DE BARCELONA PER LES TROPES DE FELIP IV

Des del juliol de 1651 Barcelona estava immersa en una conjuntura encara pitjor: el setge en què es va veure sotmesa per les tropes del rei d'Espanya. Començaven els dos anys més difícils de la història de la ciutat en el segle XVII. Onze anys després de l'inici de la guerra de Secessió, Barcelona es preparava per patir un setge¹⁵.

El nomenament per part de Felip IV del seu fill Joan Josep d'Àustria com a cap dels exèrcits castellans a Catalunya va representar, no només l'arribada al país d'un membre destacat de la monarquia hispànica, sinó també una nova injecció de tropes que s'afegiren a les que ja hi havia instal·lades al Principat i que ja controlaven una bona part de les terres de ponent. Tal com opina Pol Messeguer i Bell en la seva tesi doctoral, la presència a Catalunya d'un personatge tant important, mostrava als catalans que la recuperació de Barcelona era una empresa prioritària per a la monarquia hispànica. Per altra banda el setge de Barcelona va esdevenir el centre de les mirades de les altres potències europees del moment ja que la resolució del setge de Barcelona va ser vista internacionalment com un fet cabdal pel futur equilibri europeu.

Joan Josep d'Àustria va arribar al Principat el dia 11 de juliol de 1651. Junt amb l'aleshores virrei marquès de Mortara es plantejaren la possibilitat de posar setge a Barcelona. Entre els mesos d'agost i octubre les tropes castellanes estrenyeren el setge a la ciutat amb l'objectiu principal d'impedir que entressin a Barcelona tropes de reforç pels assetjats i sobretot queviures. Cada vegada més la resistència de la ciutat es feia insostenible.

LA CRISI INSTITUCIONAL DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL. UNA GENERALITAT BICÈFALA.

Als problemes existents de pesta, fam i guerra s'hi afegí la crisi institucional que va viure la Diputació del General. El mes de març de 1651 el consistori de la Diputació va haver d'abandonar Barcelona a causa de l'extensió de la malaltia que des del mes de gener havia aparegut a la ciutat i es traslladà a Terrassa, per ser un lloc que els diputats judicaren còmode pel seus afers, per estar situada apartada del camí reial i distant del trànsit de tropes, qualitats considerades molt importants en temps de contagi.

El 26 d'agost d'aquell any 1651, davant l'avanç de les tropes castellanques, el consistori de la Diputació es traslladà a Manresa. Així ho descriuen els Dietaris de la Generalitat: *“ fou des de vint-y-sis del corrent mes d'agost que s'ubrí lo consistori en la ciutat de Manresa, fins a vint-y-dos de noembre del mateix any, que.s disgregà y després se tornà a juntar en la mateixa ciutat de Manresa a vint-y-sinch de abril 1652 i continuà fins a trenta- hu del mes de noembre del mateix any”*¹⁶.

Molt aviat, però, es produí escissió de la Diputació en dos consistoris quan el diputat eclesiàstic Pau de Rosso i l'oïdor reial Vicens Oriol decidiren tornar a Barcelona a petició del Consell de Cent i de les pressions del governador Margarit que s'oposaven a que la Diputació abandonés la capital barcelonina. La divisió del consistori va provocar la quasi desaparició de la Diputació del General ja que cadascuna de les Diputacions invocava la seva pròpia legalitat, intentava cobrar els drets del General i van acabar redactant un dietari propi.

Amb un constant ambient d'amenaques mútues i de procediments judicials, els braços barcelonins que es consideraven els legítims representants de la institució exhortaven els manresans a tornar a Barcelona amb l'amenaça de no reconèixer la seva representativitat i en fer una nova extracció de diputats i d'oïdors de comptes. Davant la negativa dels diputats manresans, afavorida per la posició de setge en què es trobava Barcelona, agreujada per la pesta que delmava la població, l'any 1651 en constituí una Generalitat bicèfala que no va fer més que agreujar la crisi institucional del Principat amb una divisió de la classe dirigent catalana, divisió que ja es trobava present el 1640 i s'aguditzà fortament en aquesta part final de la guerra, decisió que aboca la Diputació del General a la ineficàcia i a la seva desaparició¹⁷.

El consistori de Manresa, tot i que va mantenir una clara autonomia institucional, va tenir una representativitat molt escassa ja que només va aplegar una petita part de dirigents polítics del país¹⁸. Les reunions començaren el dia 22 d'agost de 1651 amb la publicació dels dietaris que en una primera etapa van durar fins el novembre d'aquell mateix any. Una de les primeres peticions que hi trobem documentada és la del dimecres 13 de setembre: són les queixes del Capítol de Balaguer en què mostren el gran perjudici que la política francesa ocasionava al Principat. El citat capítol informa del miserable estat en què es trobava la ciutat per les extorsions a què la sotmetia el governador baró de la Fara, que extreia

blat i altres aliments de la vila a l'extrem que no quedava pels naturals *ni les quantitats necessàries per poder menjar*¹⁹.

La Diputació que romangué a Barcelona també va patir un vida esllanguida i va quedar completament supeditada al Consell de Cent. Podem posar a tall d'exemple que en la reunió del dia 8 octubre de 1651 que es va fer a la casa de la Diputació només hi assistiren Pau de Rosso, degà i canonge de la seu de Barcelona, diputat eclesiàstic i el senyor Vicenç Ferriol, ciutadà honrat i oïdor reial, els únics diputats que en aquells moments es trobaven a Barcelona²⁰.

A finals de 1651, s'afegiren a les desercions a la causa francesa les que s'estaven produint entre les mateixes tropes. El dia 8 d'octubre d'aquest any el dietari del consistori de Manresa es lamenta de la deserció i fugida del general Marxin, capità general de les forces armades franceses situades a Catalunya des del 1647, que havia passat a França per la frontera andorrana amb dues de les seves unitats d'infanteria i quatre de les de cavalleria²¹.

Durant la primavera del 1652, la situació de Barcelona es va anar fent insostenible, agreujada per l'extensió de la pesta i la falta d'aliments sobretot per la caiguda en mans castellanes de diverses poblacions del Maresme, principalment de Mataró, que privà a Barcelona del subministrament per la via marítima. A finals de juny, després de nou mesos d'estar assetjada per mar i terra la situació a Barcelona era gravíssima. A finals de setembre la situació era desesperada: fam i molts riscos per obtenir provisions. S'arribà al punt de requisar la plata de les esglésies i el blat arribà a anar a 200 lliures la quartera . El divendres dia 28 es confirmà la notícia de la rendició de Mataró i d'altres viles de la costa, que acabà de desesperar els que encara aguantaven a l'assetjada Barcelona. Amb la seva obstinació en no voler acceptar la derrota, Marchin arribà a afirmar que la caiguda de Mataró en mans castellanes no representava cap amenaça per a Barcelona.

El Consell de Cent , però , no era de la mateixa opinió . El dia 2 d'octubre de 1652 el consistori barceloní decidia nomenar una novena (comissió) encarregada de reportar *al sereníssim senyor don Joan Josep d'Àustria* la decisió de posar-se de nou sota l'obediència del rei d'Espanya. Tot estava decidit: començaren les converses per negociar les condicions de la rendició de Barcelona, mentre el consistori de Manresa es disposà a seguir un procés paral·lel. La resolució de tornar a l'obediència del rei d'Espanya estava presa, tal com ho havien fet les autoritats barcelonines el dia 11, el consistori de Manresa acordava enviar una ambaixada a Joan Josep d'Àustria i al marquès de Mortara en què notificaven el seu retorn a la obediència de Felip IV²².

Davant la rendició imminent de Barcelona, el dijous dia 3 d'octubre s'havia produït la deserció en massa de les autoritats pro-franceses que restaven a la ciutat: el governador Margarit i l'oïdor reial Vicenç Farriol amb un grup de personalitats catalanes fugiren; només quedà a la ciutat el diputat eclesiàstic Pau de Rosso i alguns consellers. Parets es fa ressò de la gran alegria que la possible capitulació va causar entre els barcelonins que deien : *"havia molts dies que no.s menyava pa, sinó herbas, hi.s morian algunas personas per los carrers de fam, y tothom desitava remediar-se de una desdxja tan gran, y que consideraven que*

la ciutat se rendia a un rey cathòlic, qui ere l'legítim pare dels catalans, y que confiaven trobar ab ell la clamència que, com a rey tant sanct, tindria a sos fills, y que, axí, valia més morir en sas mans, com a cristians, que no de fam, desesperats"²³.

El document de la capitulació de Barcelona s'havia redactat el dia 9 d'octubre de 1652, quan les tropes franceses encara no havien abandonat la ciutat. Havia estat tanta la desesperació del poble de Barcelona durant aquell any i mig de fam i pesta, agreujades pel setge a la ciutat, que el sentiment popular arribà a considerar la rendició de la ciutat com una ajuda de l'Esperit Sant que a la vegada els lliurava de la pesta.

Mentre arribaven notícies que el marquès de Mortara havia posat sota l'obediència espanyola totes les vies de la costa des de Mataró fins a Castelló d'Empúries, si bé Roses resistia sota el comandament de Josep Margarit que des d'aquesta ciutat demanava a Barcelona que no capitulés, que resistís que ell enviaria socors per mar i per terra . Però la determinació estava presa fins al punt que des de la ciutat " *se rigueren de tal avís y tothom deia viva Espanya y visque nostre rey cathòlich y lo sereníssim senyor don Joan d'Àustria*"²⁴.

L'acta acabà amb la súplica al rei d'Espanya de que es tinguessin en compte les peticions del Principat, posant-se sota son empara i protecció. El conseller en cap Rafel Casamitjana acompanyat de Pau del Rosso, degà del capítol de la Seu barcelonina i President de la Diputació del General rendí homenatge a Joan Josep d'Àustria, que va prometre el perdó general. Les autoritats locals organitzaren diversos actes religiosos per a celebrar-ho : Tedéums a la catedral, processons en honor dels sants patrons de la ciutat, ... Per altra banda en la reunió de braços celebrada a Manresa el dia 12 d'octubre es ratificà la decisió de posar-se "*baix la obediència del rey Felip Tercer de Espanya, senyor natural nostre, que Déu guarde, y, com a caps de tot lo Principat, procurar que les demás ciutats, vilas y llochs de Catalunya y sos comtats, si fos possible, se redueSCAN a sa obediència*"²⁵.

Amb la caiguda de Barcelona en mans dels exèrcits de Felip IV comandats per Joan Josep d'Àustria es posà fi al conflicte. Les tropes franceses, però, encara es mantingueren en diverses places del nord de Catalunya fins el Tractat dels Pirineus a finals de 1659.

EPÍLEG:

Quant la pesta, durant l'any 1652, continuà la seva intensitat amb un rebrot important a Barcelona agreujat per la situació en què es trobava la ciutat després de mesos d'estar assetjada per mar i per terra per les tropes castellanes comandades per Joan Josep d'Àustria.

A partir de la primavera de 1653, però , es produí un descens global de la malaltia en relació dels anys anteriors. El mes de setembre la pesta quasi havia desaparegut de Barcelona fins al punt que el dia 13 d'aquest mes, es despatxaren

tots el metges, barbers i batlles del morbo perquè no hi havia cap malalt, només alguns convalescents que ja estaven curats . El convent de frares de Jesús va ser netejat i purificat i els frares van poder tornar-hi tal com estaven abans²⁶. Quedaren, però, residus importants en diverses zones de Catalunya com a la Garrotxa, al Gironès, al Baix Empordà, part meridional de la Selva, al Vallès oriental, al Maresme, a part del Barcelonès, a l'Alt Penedès, al Bages i algun focus molt aïllat de pesta a l'Anoia, comarca on la incidència de la pesta havia estat mínima; només hi ha alguna notícia de pesta a Calaf, á Copons i a Prats de Rei.

Un nou rebrot del contagi es produí a mitjans del mes de setembre de 1653 a Barcelona provocat per soldats que tornaven a la ciutat procedents de Girona on encara hi havia pesta. Així ho descriu Parets: *“Estant la ciutat de Barcelona netejada i purificada del contagi s’esdevingué que a mitjans del mes d’octubre tornaren els soldats que vingueren a socórrer Girona i els van fer entrar a Barcelona en particular germans irlandesos. Com ells són una gent tant poc curiosa i de poc treball sempre aporten lo contagi sobre ells s’espargiren per la ciutat en particular per la plaça Nova per sota aquell teulada i encants i entre ells n’hi estaven tres o quatre- cents malaltissos i molt i molt perduts ...”*²⁷.

Com que el mal perseverava i la morberia de Jesús estava purificada i els frares hi havien tornat, les autoritats decidiren convertir el monestir dels frares de Natzaret situat prop del carrer Tallers en morberia . Els mesos de novembre i desembre el mal encara anava creixent. A Natzaret no hi cabien els malats.

A principis de 1654, però, el mal quasi havia cedit del tot. El dia 23 de febrer se celebrà a la catedral un solemne ofici amb il·luminàries amb l'assistència de Joan Josep d'Àustria i de tots els consellers i prohoms de la ciutat de Barcelona, seguida d'una solemne processó per donar les gràcies per haver aturat el contagi. El 23 de febrer va ser tancada la morberia de Natzaret²⁸.

FONS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

ALCOBERRO i PERICAT Agustí: Els anys centrals de la guerra dels Segadors *Pròleg DIETARIS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA*. Vol. VI , pàg. IX-XXXIII.

AMELANG, James S; TORRES i SANS: Xavier: Introducció a PARETS Miquel: *Dietari d'un any de pesta*. Estudis Universitaris de Vic 1989. pàg . 13 a 34

BERTRAN y MOYA, José Luís: «Sociedad y peste en la Barcelona de 1551» a MANUSCRITS / 8, gener de 1990. pàg. 255-282.

«La peste como problema historiográfico» a MANUSCRITS /12, gener de 1994, pàg. 283-319.

CAMPS i SURROCA, Manuel i CAMPS i CLEMENTE, Manuel : *La pesta en la segona meitat del segle XVII a Catalunya.*”. Lleida , 1985. 424 pàg.

« Les idees de política sanitària del Dr. Mercado » a *La pesta en la meitat del segle XVII a Catalunya*. Lleida ,1985, 424 pàg.

- DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. : *La población española en el siglo XVII*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1992 . 662 pàg.
- 1DIETARIS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. Vol VI (1644-1656) i vol VII, (1657.1674) Obra dirigida per Josep Maria Sans i Travé, Director de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Pròleg d'Agustí Alcoberro. 1635 pàg.
- JANÉ; O. : L'exili de la guerra dels Segadors a *Butlletí de la Societat catalana d'estudis històrics*. Núm. XX. 2009. Pàg. 83 a 99.
- PARETS, M. *Dietari d'un any de pesta*. Vic, 1989. 147 pàg.
- SERRA i PUIG, E.: «Catalunya després del 1552: recompenses, censura i repressió a *Pedralbes*. 17, 1997, pàg. 191-216.
- SIMON i TTARRÉS. Antoni: Pau de Rosso, degà de la seu de Barcelona a » *La Generalitat de Catalunya i els seus presidents*. Vol. VI. Pàg. 230-255. »
- TORRAS i RIBÉ, J. M: L'aparença de normalitat després de la derrota. La Generalitat de Catalunya entre 1656-1674 a Pròleg dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, Vol II pàg. I a VII.
- El projecte de repressió del catalans de 1552 a *La revolució catalana de 1740*. Barcelona, 199, pàg. 241 a 290.
- VIDAL i PLA, Jordi: *La Guerra dels Segadors i crisi social . Els exiliats filipistes (1640-1652)*. Barcelona , 1984 233 pàg.
- La crisi social dins de la societat catalana. Elements bàsics de l'estudi sobre els exiliats felipistes a la Guerra dels Segadors». a *Pedralbes . Revista de Història Moderna / 1*. Departament d'Història Moderna. Facultat de Geografia i Història .Universitat de Barcelona. Any I, n° 1 . pàg. 377-380.
- Els elements bàsics de l'estudi sobre els exiliats felipistes : una divisió de la classe de la classe dirigent catalana» a *L'Avenç* n° 40, Barceloma,1981, pàg. 36-40.
- VILAR, Pierre: «Guerra de Secessió, pesta, pèrdues del territori» a *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. II, pàg. 365-371²⁹.

(Endnotes)

1. Philip de la Motte (o Mothe) - Houdancourt va ocupar el càrrec de virrei de Catalunya en una primera etapa des del mes de març de 1645 fins el març de 1647. Aquell mateix any havia obtingut els títol i els béns dels Cardona. El seu virregnat va ser un dels més durs de l'etapa de dominació francesa. Des del principi va iniciar una política molt repressiva sobre totes les classes socials , amb una imposició molt severa dels allotjaments i amb l'exigència de jurar fidelitat al rei de França . Vegeu: Volum V. pàg . 1268. 31 de juliol de 1652.. a tornar a ocupar el càrrec de lloctinent de Catalunya. Va ser ell qui va entregar Barcelona a Joan Josep d'Àustria, Vegeu : *Dietaris de la Generalitat ...* vol. VI . pàg. 1213-1218.
2. VIDAL i PLA, J.: *La guerra dels Segadors i crisi social . Els exiliats filipistes.(1640-1652)* . Pròleg d'Eva SERRA i PUIG. Barcelona , 1984. 233 pàg . Del mateix autor : «La crisi de la classe dirigent catalana» a *Pedralbes / 1*, pàg. 377 a 380. També: «Elements bàsics de l'estudi sobre els exiliats filipistes, una decisió de la classe dirigent catalana» a *L'Avenç*, pàg 377-380.
3. NADAL, J. : *La población española (siglos XVI-XVII)*. Barcelona. 1973 pàgs. 37- 47 . VILAR, Pierre : «Guerra de Secessió : inflació, pesta , pèrdues del territori» a *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. II , pàg. 365-371. DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. : *La sociedad*

española en el siglo XVII. Tomo I. Madrid , 1963. pàg . 101. citat per Jordi Nadal a *La población española...* pàg. 16

4. Sobre el tema : CAMPS SURROCA, M. i CAMPS CLEMENTE, M : *La pesta a la meitat del segle XVII a Catalunya*. Lleida, 1985, 424 pàg. BERTRAN y MOYA; «Sociedad y peste en la Barcelona de 1651 a *MANUSCRITS*, n.º. 8, enero de 1990, pàg. 255-282 i «La peste como problema historiográfico» a *MANUSCRITS*, n.º 12. gener, 1994, pàg. 283-319 .

5. El cordó sanitari a Castella s'establí seguint les normes sanitàries dictades pel Dr. Luís Mercado (1525-1611) , per ordre del rei Felip III a finals del segle XVI. Sobre la figura i les idees de política sanitària del Dr. Mercado : CAMPS i SURROCA i CAMPS i CLEMENTE. « Les idees de política sanitària de Mercado ” a *La pesta ....* pàg. 27-34.

6. La pesta incidí a Ulldecona des del mes de novembre de 1648 fins el gener del 1649.

7. Miquel PARETS : *Dietari d 'un any de pesta “*. Edició i estudia de James S, AMELANG i Xavier TORRES i SANS, Vic, 1989, 149 pàg. Amelang i Torres consideren l'obra de Miquel Paretis un dels millors testimonis verament popular sobre aquesta pesta. Miquel Paretis no era un home de lletres sinó només un humil assaonador, un adobador de pells que escrivia des d'una òptica popular. Va ser membre del Consell de Cent entre el 30 de novembre de 1650 i el 30 de març de 1651, any en que també esdevingué membre del trentenari. Durant el setge de Barcelona per les tropes de Felip IV va participar en la discussió del Consell de Cent com a partidari de rendir la ciutat , per tal d'evitar més mals al poble castigat per la pesta i per la guerra. L'octubre va ser un dels membres del consistori barceloní que negocià la capitulació de Barcelona amb representants del rei de Castella. L'any 1653 tornar a ser insaculat per ordre del virrei i el 1654 membre del Consell de Cent. El 1661, va ser nomenat substituït del romaner de la farina (encarregat de pesar la farina amb la romana) durant uns quants mesos. Va morir a finals de juny d'aquell any 1681.

8. PARETS , *Dietari ...*(I, 141r), 15 de maig de 1651, pàg. 64-67

9. PARETS: *Dietari...* (II, 30v) i (II, 33r), 26 d'agost de 1651, pàg. 37-39.

10. Un descripció dels inicis de la pesta a Barcelona a PARETS : *Dietari...* «Del principi que coneguèrem la pesta a Barcelona.» (II, 39v.), 8 de gener de 1651, pàg. 41-43

11. PARETS: *Dietari ...* (II. 33r), abril 1651, pàg. 38.

12. PARETS: *Dietari ..* (II, 48r.) 15 de maig de 1651, pàg. 67- 68.

13. DIETARIS *de la Generalitat...* Vol. VI. 1644-1656. Apèndix n.3, pàg. 1156, 9 d'agost de 1651.

14. ACA: *Cartes rebudes* (1644- 1675) 27 de juny de 1652.

15. Una versió molt completa sobre el setge de Barcelona a : MASSAGUER i BRILL, P: *El setge de Barcelona de 1651-1652. La ciutat comtal entre dues corones*. Tesi doctoral dirigida pel catedràtic Antoni Simon i Tarrés. Departament d'història Moderna i Contemporània . Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat autònoma de Barcelona.

16. DIETARIS de la Generalitat...Vol. VI, pàg . 480 , 26 d'agost de 1651.

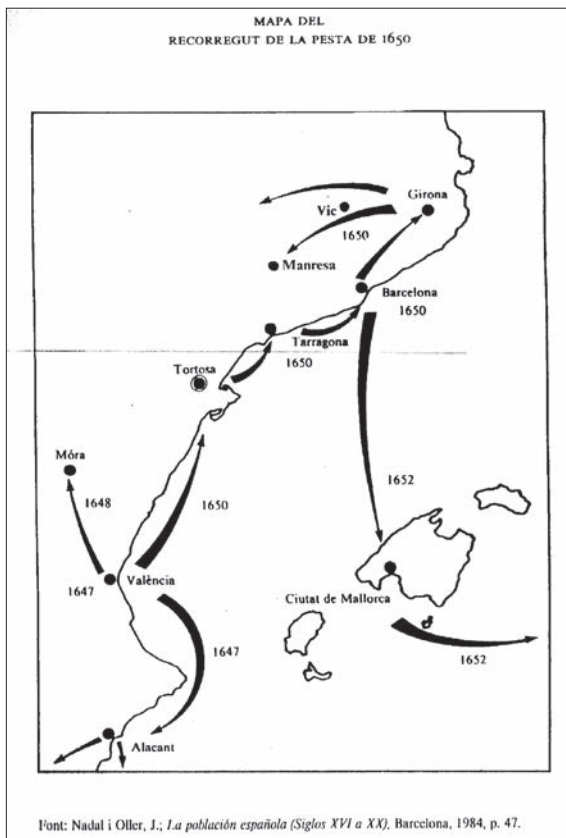
17. Sobre el tema: SIMON i TARRÉS, A: Pau del Rosso , degà de la seu de Barcelona (segles XVI –XVII)” a *La Generalitat de Catalunya i els seus presidents*. Vol. VI. pàg. 230-235.

18. SIMON i TARRÉS : “ Pau de Rosso ...” pàg. 480.

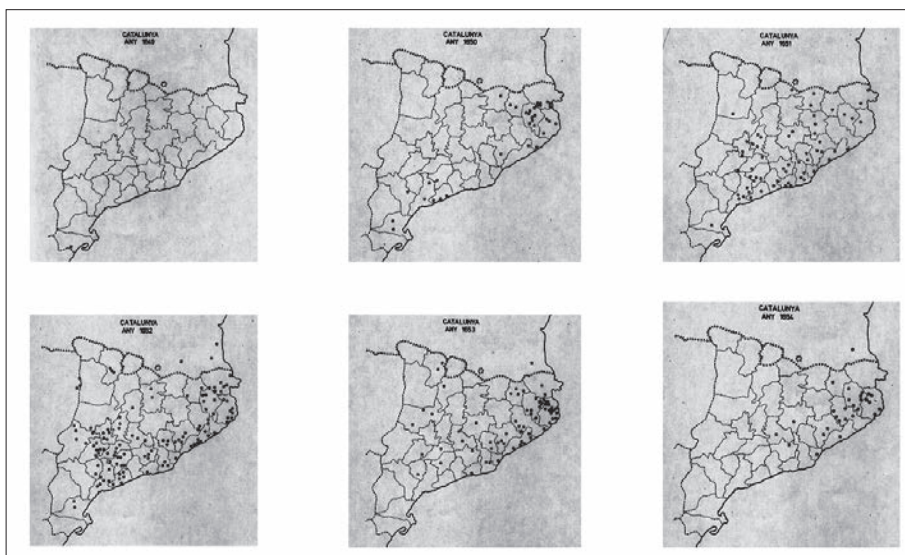
19. SIMON i TARRÉS: “ Pau de Rosso ...” pàg. 482.
20. *DIETARIS de la Generalitat ...* Vol. VI, pàg. 500. El diputat eclesiàstic Pau de Rosso havia tingut un protagonisme rellevant en el procés revolucionari de 1640. Havia format part de la Junta general de Braços convocada per Pau Claris el setembre de 1640 i havia estat elegit membre de la Junt d'Hisenda encarregada de mobilitzar els recursos econòmics per a fer possible la defensa de Catalunya contra els exèrcits enviats per Felip IV i Olivares. Junt amb Claris, Francesc de Tamarit i Rifà, Ramon de Guimerà i Josep Fontana entre d'altres, Pau de Rosso integrà la junta secreta que negocià l'aliança de Catalunya amb França.
21. *Dietaris ...* Vol. VI Ferdinand Marchin, comte de Marchin, era lloctinent de l'exèrcit francès a Catalunya, L'any 1648 havia participat en la conquesta de Tortosa i n'havia organitzat el saqueig.
22. *Dietaris ...* Vol. VI, pàg. 539-540, 2 d'octubre de 1652.
23. *Dietaris ...* Vol. VI, pàg. 540-541, 3 d'octubre de 1652.
24. *Dietaris ...* Vol. VI, pàg. 543-544, 3 d'octubre de 1652.
25. *Dietaris ...* Vol. VI, pàg. 497, 9 d'octubre de 1652. Malgrat la desproporcionada lloança que diversos historiadors han fet de la figura de Joan Josep d'Àustria quan va ser un dels principals responsables del sotmetiment polític del Principat. Tal com assenyala Torras i Ribé, el d'Àustria, si bé no va fer una repressió del tot exemplaritzant contra Catalunya va ser pel fet que Espanya, el 1652 continuava mantenint dos fronts de guerra.. l'un contra Portugal i un altre contra França . La monarquia hispànica temia que si es dictaven unes mesures excessives contra Catalunya es podria produir una altra revolta dels catalans i el que més es temia era una nova aliança del Principat amb França. Sobre el tema : TORRAS i RIBÉ, J.M.: El projecte de repressió dels catalans de 1552 a *La Revolució catalana de 1640. Barcelona* ,1991,pàgs 241.290, del mateix autor: L'aparença de normalitat després de la derrota. La generalitat de Catalunya entre 1656 a 1674 al Pròleg dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* Vol VI, pàg. IX a XXXIII.
26. CAMPS i SURROCA i CAMPS i CLEMENTE: La pesta en els mapes generals de Catalunya a *La pesta...* Part gràfica , pàg. 407-412.
27. PARETS *Dietari...* (II, 104r) 13 de setembre de 1653, pàg. 73-76.
28. . PARETS: *Dietari...* (II, 107v – 108r) 23 de febrer de 1654, pàg. 77-79.

Treball Guanyador del premi Dr. Lluís Comenge i Ferrer, del XVIIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana (2014)

Annexes

Mapa del recorregut de la pesta a Catalunya 1650

Mapa de la pesta a Catalunya 1649 - 1654